

XIX. yüzyıla kadar barış antlaşmalarını olsun, ticarî imtiyazlar olsun ahidnâme adıyla anıldıkları halde, zamanla tek taraflı imtiyaz mahiyetini kaybederek karşılıklı yapılan muahede hüviyeti kazanmışlardır. Yine eskisi gibi, başta padişah tuğrasını ihtiva etmekle beraber, dîbâcenin sonlarına doğru zikredilen ahidnâme kelimesinin muahede olarak değiştiği görülmektedir. Bu da Avrupa hükümdarlarının Osmanlı padişahı ile artık eşit seviyelerde kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca muahede dîbâceleri, ahidnâmelerinkine nazaran biraz daha kısadır.

Ahidnâmeler sadece bağımsız devletlere verilmiş değildir. Macar kralı (bk. *Münşeât*, II, 448-50), Erdel beyi (a.g.e., II, 443-446, 450-453, 469-473, 553-454), Kartil hâkimi (a.g.e., II, 313-314) gibi Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan kral ve beylere de ahidnâmeler verilmiştir. Ayrıca ahidnâme verilmesi keyfiyeti sadece padişahlara münhasır değildir. Şehzadeler, valilikleri sırasında içeride bazı gruplara ahidnâme verebildikleri (bk. Zarfî Orgun, *Tarih Vesikaları*, II/9 (1942), 166-167), şeyhlerin de halife tayin ettiği müridine ahidnâme verdiği anlaşılmaktadır (bk. *Münşeât*, Hâlet Efendi, nr. 760, 646).

BİBLİYOGRAFYA :

Arşiv Belgeleri: BA, *Ecnebt Defterleri* (her devlet için tutulmuş defterler ayrı ayrı olup bu defterlerde ahidnâme sûretleriyle o devlet tebaasına ait meseleleri ihtiva eden hükümler ve gümrük tarife defterleri yer almaktadır); BA, MD; BA, *Atık Şikâyet Defterleri* (bu iki seride ahidnâmeler tabkâtı ile ilgili çok sayıda hüküm vardır).

Yayınlanmış Belgeler ve Muâhedât Mecmuaları: Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtı's-se-lâtin*, İstanbul 1275, c. II; *Muâhedât Mecmua'sı*, İstanbul 1294, c. III; Gabriel Efendi Nourdoughian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, Paris 1897 (I. cildin başında ahidnâme metinlerinin bulunacağı eserleri gösteren liste vardır); J. de Testa, *Recueil des traités de la Porte Ottoman avec les puissances étrangères*, Paris 1865-96; Ö. Lütfî Barkan, *Kanunlar I*, İstanbul 1943; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri*, Ankara 1953; J. C. Horowitz, *Diplomacy in the Near and Middle East*, Princeton 1956, c. II; Zarfî Orgun, "Şehzade Ahmed'in Yayalara Verdiği Ahidname", *Tarih Vesikaları*, II/9, İstanbul 1942, s. 166-67; M. Tayyib Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *TTK Belgeler*, 1/2 (1965), s. 119-220; a.mlf., "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", a.e., V-VIII/9-12 (1972), s. 43; Şerafettin Turan, "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Kralığı Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defterleri", a.e., IV/7-8 (1969), s. 79-167.

İncelemeler: *Kapitülasyonlar* (trc. Macar İskender—Ali Reşad), İstanbul 1330; Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company*, London 1935; Pakalın, I, 29; A. Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, Ankara 1953; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadî Münasebetleri (1580-1838)*, Ankara 1974, c. I; Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Ankara 1983; İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi", *Tarih Dergisi*, III/5-6, İstanbul 1953, s. 63-94; Halil İnalçık, "İmtiyâzât", *Eİ²* (İng.), III, 1179-1189.

MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU

AHİLİK

XIII. yüzyılda

Anadolu'da görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynayan dinî-içtimai teşkilât.

Arapça "kardeşim" mânasındaki ahî kelimesinden gelen bu adın Türkçe'deki akıdan (cömert) türetildiğini ileri sürenler de vardır. Temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahiliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan "uhuvvet"i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur. Bu teşkilâtın Anadolu'da kurulmasında fütüvvet* teşkilâtının büyük tesiri vardır. İslâm'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicrî III. (IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Başka bölgelerde mensuplarına *civanmerd*, *ayyâr* (ayyârân), *fetâ* (fıtyan) gibi isimler verilen fütüvvet ülküsünün, İslâm'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkarlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türkler, İslâmiyet'i kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte Ahiliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur.

Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh (1180-1225), siyasî ve sosyal durumu gittikçe bozulan devletin otoritesinin yeniden kurulmasında ve içtimai huzurun sağlanmasında fütüvvet birliklerinin büyük

bir güç olacağını düşünmüş ve bu teşekkülleri siyasî otoriteye bağlamada başarı sağlamıştır. Halife Nâsır fütüvvet birliklerini yeniden teşkilâtlandırırken *fütüvvetnâme**'lerde bu birliklerin ilke ve kaidelerini tanzim etmiş, diğer fermanlar gönderip kendilerini fütüvvet teşkilâtına girmeye davet etmiştir. Bu faaliyetin bir parçası olarak ilk defa Anadolu Selçuklu Devleti'yle I. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında temas kurmuştur (1204). I. Gıyâseddin Keyhusrev, hocası Mecdüddin İshak'ı (Sadreddin Konevî'nin babası) Bağdat'a Halife Nâsır'a elçi olarak göndermiştir. Mecdüddin İshak dönüşünde, Sultan I. Gıyâseddin'in isteği üzerine Halife Nâsır tarafından gönderilen Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasirüddin Mahmûd el-Hûyî gibi büyük mürid ve mu-tasavvıfları Anadolu'ya getirmiştir. Bundan sonra Anadolu'nun her tarafında irşad faaliyetlerine başlayan Evhadüddîn-i Kirmânî ve halifeleri için çok sayıda tekke ve zâviye yapılmıştır. Daha sonraları I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad'ın da fütüvvet teşkilâtına girmeleriyle Anadolu'da Ahiliğin kuruluşu tamamlanmıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad zamanında Halife Nâsır'ın meşhur mutasavvıf Şehâbeddin Sühreverdî'yi Anadolu'ya göndermesinin Anadolu'da ahî teşkilâtının kurulmasında önemli bir yeri vardır.

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasirüddin Mahmûd (ö. 1262), sonraları Ahî Evran ismiyle anılmıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zâviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırac münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahî Evran'ın büyük rolü olmuştur.

Anadolu'da hızla yayılan bu teşkilâtın mensupları, şehirlerde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde de büyük nüfuza sahip olmuşlar, Anadolu'da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadî değil, siyasî yönünden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahîler, bağımsız siyasî bir güç olmamakla birlikte, zaman zaman merkezi otoritenin zayıfladığı, anarşi ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasî ve

askerî güçlerini göstermişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Özellikle Moğol istilâsı sırasında ahî birlikleri şehirlerin yönetimine mahallî otorite olarak hâkim olmuşlardır. Ahîliğe çok hizmet eden I. Alâeddin Keykubad, oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından öldürülünce, ahîlerin II. Gıyâseddin'e karşı direndikleri ve onun Köseadağ'da Moğollar'a yenik düşmesinden sonra Tokat ve Sivas'ı ele geçiren Moğollar'a karşı Kayseri'yi başarıyla savundukları bilinmektedir. Ayrıca Osmanlı döneminde Düzmece Mustafa olayında da Bursa'yı ona karşı savunmuşlardır.

Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilâtlanan ahîlerin her birinin müstakil bir zâviyesi vardı. Küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik teşkil edebiliyorlardı. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bu birlikler mesleklerle ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekte idiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tesbiti, bu birliklerin aslı görevi idi. Bu dönemde, teşkilâta ilk defa girenlere **yiğit** veya **çırak** adı verilir, ahîlik daha sonra kazanılırdı. Esnaf birliklerinin başında şeyh, halife veya nakibler, bütün esnafın en üst makamında ise şey-

hül-meşâyih bulunuyordu. Ayrıca mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem veriliyordu. Anadolu'da köylere kadar yayılan Ahîlik pek çok devlet adamını, askerî zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır. Bu durum XIV. yüzyıla kadar sürdü; bundan sonra ise organize esnaf birlikleri şeklini aldı ve iktisadî faaliyet ön plana çıkmaya başladı.

Ahîlik Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük rol oynadı. Âşıkpaşazâde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında faal rol oynayan dört zümre arasında ahîleri de zikreder. İlk Osmanlı padişahlarının ve vezirlerinin çoğunun ahî teşkilâtına mensup şeyhler olduğu, I. Murad'ın şed* kuşandığı ve teşkilâttan fetihlerde askerî bir güç olarak faydalandığı bilinmektedir. XIV. yüzyıl ortalarında Orhan Gazi döneminde Anadolu'yu gezen ünlü seyyah İbn Battûta, ahî birliklerinin şehir ve köylerde teşkilâtlanan zenaat ve ziraat ehli zümreler olduğunu belirtir ve tasavvufî hayatla olan yakınlıklarına temas edip misafir olduğu ahî zâviyelerinin isimlerini verir.

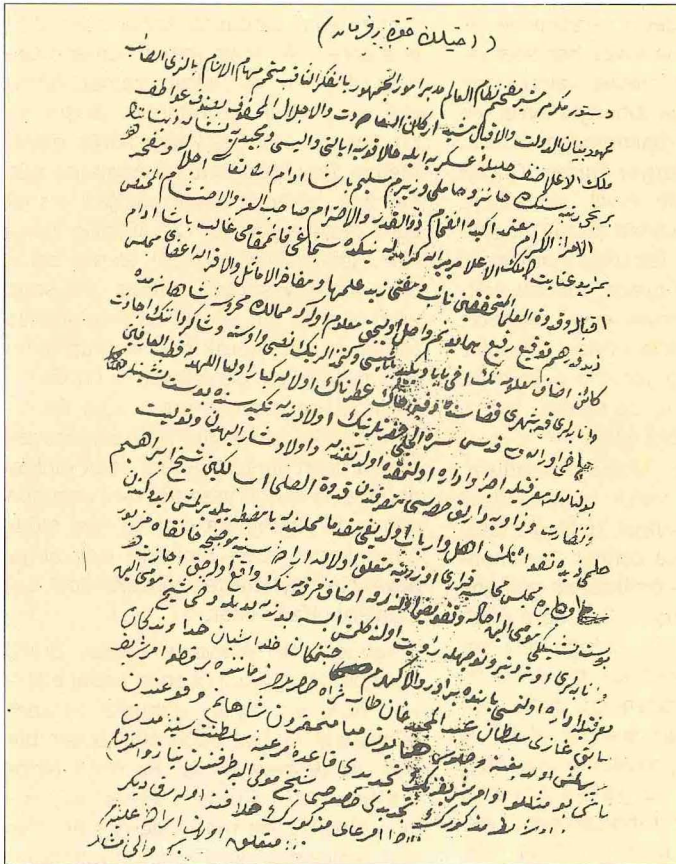
Ahîliğe giriş şerbet içmek (şürb), şed veya peştemal kuşanmak, şalvar giy-

mekle gerçekleşmekteydi. Ahîlik bünyesi içindeki esnaf birlikleri ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşuyordu. Çıraklıktan itibaren birlik içinde yükselmek için meslekî ehliyet ve liyakat şarttı. Çıraklar mesleği çok iyi öğrenmedikçe dükkân açamazlardı. Esnaf ve dükkân sahipleri, iş aletleri ve tezgâhlar sınırlandırıldığı gibi ihtiyaca göre mal üretimi de esastı. Osmanlı döneminde esnaf birliklerinin idare tarzına çok önem verilmişti. Sanat erbabı içinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan, muhtemelen yaşça da önde bulunan bir üstat teşkilâtın reisi olup kendisine ahî deniyordu. Bunların zenaat mensupları üzerinde bir şeyh gibi nüfuzu vardı. Ayrıca esnaf arasındaki inzibati temin eden ve **yiğitbaşı** yahut **server** denilen bir ikinci reis bulunuyordu. Bir şehirde mevcut zenaat şubesi sayısı kadar olan ahîlerden birisi diğerlerine reis oluyor ve buna **ahî baba*** adı veriliyordu. Ahî babalar, genellikle Kırşehir'deki Ahî Evran Tekkesi'ne bağlı olan şeyhler ile bunların çeşitli illerdeki vekilleri idi. Büyük âlim ve mutasavvıf Şeyh Edebâli de ahî şeyhlerinden olup Osman Gazi ile sıkı ilişkiler kurmuş ve kızını onunla evlendirmişti. Orhan Gazi ise Ahîliğe ait "ihtiyârü'd-dîn" unvanını almıştı.

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan Ahîliğin nizamnâmelerine **fütüvvetnâme** adı verilirdi. Ahîliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılı idi. Teşkilâta girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorunda idi. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, **ihvan***a nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedicî olma ve tövbe idi. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi.

Özellikle Fâtih devrinden itibaren Ahîlik siyasi bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idarî işlerini düzenleyen bir teşkilât halini aldı. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar teşkilâtın **gedik*** (lonca) adını aldığı söyleniyorsa da 1824 tarihli Selânik ile ilgili bir arşiv belgesinde (BA, Cevdet-Zabtiye, nr. 266) ve Ahî Evran Zâviyesi'nden bahseden bir **takrir*** de (BA, Cevdet-Belediye, nr. 5150), **ahî baba**, **ahîlik**, **yiğitbaşı**, **üstatlık**, **ket-hüdâlık** gibi Ahîliğe ait terimlerin kullanılması, bu ismin uzun süre devam ettiğini göstermektedir.

Ahîlik
hakkında
1279 (1862)
yılında
yazılmış
bir ferman
(Adana
Şer'iyye
Sicilleri,
nr. 76, s. 346)

BİBLİYOGRAFYA:

BA, Cevdet-Zabtiye, nr. 266; BA, Cevdet-Belediye, nr. 5150; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. Mehmed Şerif), İstanbul 1333-35, I, 312-313, 318-319; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-i Belediyye*, İstanbul 1338/1922, I, 300-580; Muallim Cevdet [İnançalp], *Ahiyyâtü'l-fit-yân*, İstanbul 1932, s. 340-346; Fr. Taeschner, *Gülschehris Mesnevi Auf Achi Euran der Heiligen von Kirschehir und Patron der Türkischen Zünfte*, Wiesbaden 1955; a.mlf., "İslâm Ortaçağında Fütüvve, Fütüvvet Teşkilâtı" (trc. Fikret İşıltan), *İFM*, XV/1-4 (1953-54), s. 3-32; a.mlf., "Türk Ahiliği" (trc. Fikret İşıltan), *Çağrı Dergisi*, sy. 83, İstanbul 1964, s. 8-14; a.mlf., "Akhi", *Eİ²* (İng.), I, 321-323; M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* (bazı notlara ilavelerle nşr. Orhan F. Köprülü), Ankara 1959 — 2. bs., İstanbul 1986, s. 49-50, 118-123, 149-164; a.mlf., "Ankara ve Ahiler", *Hayat Mecmuası*, I/21, Ankara 1926; Refik Soykut, *Orta Yol Ahilik*, Ankara 1971; a.mlf., *Ahi Euran*, Ankara 1976; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1974; a.mlf., "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi", *AÜİFD*, I (1952); Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*, İstanbul 1977; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, İstanbul 1979, I, 17, 19, 23, 24, 34-37, 43, 47-48, 63, 211, 273, 483-484; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 254, 318, 362, 399; Ahmed Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1986, s. 404-423; a.mlf., "Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik", *12. Milletlerarası Ahilik ve Esnaf Sempozyumuna Sunulan Tebliğ*, İstanbul 1984; Mikail Bayram, *Bâciyân-ı Rum*, Konya 1987; a.mlf., "Sadrud-Dini Konevi ile Ahi Evrenin Mektuplaşması", *SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Konya 1983; a.mlf., "Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Kelime Dergisi*, sy. 6, Konya 1986; Şinasi İlhan, "Ahiler ve Teşkilatı", *İrmak Mecmuası*, I/1-8, Balıkesir 1928; M. Çağatay Uluçay, "Peştemal Kuşanma Töreni", *Çalışma Dergisi*, sy. 4, İstanbul 1946, s. 16-27; Abdülbaki Gölpınarlı, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İFM*, XI/1-4 (1949-50), s. 3-354; Sabri F. Ülgener, "XVI. Asırda Beri Esnaf Ahlâkı ve Şikâyeti Mucip Bazı Halleri", *İFM*, s. 388-396; M. Z. Oral, "Anadolu Köylerinde Gençler Derneği Yahut Ahiliğin Devamı", *Türk Etnografya Dergisi*, sy. 13, Ankara 1959, s. 17-28; Cevdet Türkay, "Osmanlı İmparatorluğu Esnaf Disiplinini Gösterir Belge", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III/18, İstanbul 1969, s. 18; Gabriel Baer, "The Administrative, Economic and Social Functions of Turkish Guilds", *International Journal of Middle East Studies*, I, New York 1970, s. 28-50; a.mlf., "Monopolies and Restrictive Practices of Turkish Guilds", *JESHO*, XIII (1970), s. 145-165; a.mlf., "Osmanlı Loncalarının Yapısı ve Osmanlı Sosyal Tarihinde Önemi", *Osmanlı Tarih Arşivi*, I/1, İstanbul 1977, s. 10-25; Mehmet Genç, "Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri", *Ahilik ve Esnaf: Konferanslar ve Seminer, Metinler-Tartışmalar*, İstanbul 1986, s. 113-124; Beşir Hamitoğulları, "İktisadi Kalkınmamızda Ahiliğin Anlamı ve Önemi", a.e., s. 133-153.

ZİYA KAZICI

AHİR

(الآخِر)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

"Son" mânasına gelen âhir, esmâ-i hüsnâdan biri olarak Kur'an'da bir âyet-te geçer ve "ilk" mânasından evvel ile birlikte Allah'a nisbet edilir (bk. el-Hadîd 57/3). Âhir kelimesi, "Allahım! Sen evvelsin, senden önce hiçbir şey yoktur ve sen âhirsin, senden sonra da hiçbir şey yoktur" (Müslim, "Zikir", 61; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109) anlamındaki sözlerle başlayan Hz. Peygamber'in bir münâcâtında da esmâ-i hüsnâdan biri olarak kullanılmıştır.

"İlk", varlığın (vücûd) ve dolayısıyla zamanın geriye doğru, "son" ise ileriye doğru uzanmasıdır. Bu kavramlar Allah'a nisbet edildiğinde evvel "varlığının başlangıcı olmayan" yani "ezeli olan", âhir de "varlığının sonu olmayan" yani "ebedî" mânasına gelir. Esmâ-i hüsnâdan olan bâki de âhire yakın bir anlam taşır. Evvel ve âhirin bu karşılıklı mânaları sebebiyledir ki bunlar tek başlarına değil ikisi birlikte Allah'a nisbet edilir ve her iki isim de Allah'ın selbî sıfatları içinde yer alır (İkrş. EVVEL).

Allah Teâlâ, her şeyin yaratıcısı ve ilk illeti olması itibarıyla evvel, her şeyi yavaşatan ve yok eden olması bakımından âhirdir; ilk bilinmesi itibarıyla evvel, en son varılan olması bakımından âhirdir. Zâtıyla evvel, sıfatlarıyla âhirdir. Önceyi belirlemesi itibarıyla evvel, sonuncuyu tayin etmesi bakımından âhirdir. Zamanın dışında olması itibarıyla hem evvel hem de âhirdir. Dünyada lutfunu esirgememesi bakımından evvel, âhirette mağfiretiyle muamele etmesi itibarıyla âhirdir. Bu sonuncu yoruma göre evvel **rahmân*** adıyla, âhir de **rahîm*** ismiyle yakın anlamlı kabul edilir.

Cehm b. Safvân, Allah'ın "kendisinden başka hiçbir varlık bulunmayan" anlamındaki âhir ismini delil gösterek âhiret hayatında cennet ile cehennem, içindekilerle birlikte bir gün yok olacağını iddia etmiştir. Ona göre Allah başlangıçta tek ve ilk olduğu gibi sonu da tek ve son olacaktır; onun dışında cennet ve cehennem halkı gibi bazı varlıkların bulunması tek (ahad) ve son (âhir) olma prensibine aykırıdır. Cehm b. Safvân'ın bu görüşü âlimlerin büyük çoğunluğu tarafından hem nasl-lara, hem de akla aykırı görülerek red-

dedilmiştir. Çünkü âhiret hayatıyla ilgili âyet ve hadisler bu hayatın ebedî olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ancak bu ebediyet (bekâ), Allah'ın zâtına mahsus olan "kendiliğinden ve değişmez" özelliğini taşımaz. Bu sebeple de onun âhir ve benzeri isimleriyle çelişecek bir durum söz konusu değildir (bk. BEKÂ).

BİBLİYOGRAFYA:

Müslim, "Zikir", 61; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109; Halîmî, *el-Minhâc fî şu'abi'l-imân* (nşr. Hilmi Muhammed Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 188; Gazzâlî, *el-Mağsadü'l-esnâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmîyye), s. 106; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmî'u'l-beyyînât* (nşr. Tâhâ Abdurrahîf Sa'd), Kahire 1396/1976, s. 323-326, 328, 330-332; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "âhir" md.; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ* (nşr. Abdurrahman b. Muhammed), Riyad 1381-86; II, 16; Şa'rânî, *el-Yevâkıit ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, I, 71-72; Hasan el-Mustafavî, *et-Tahkîk fî kelimati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, "âhir" md.

BEKİR TOPALOĞLU

ÂHİR ZAMAN

(آخر الزمان)

Dünyanın son günleri
veya son anlamında kullanılan
bir terim.

Dinler, zamanın başlangıcı ve sonu meselesinde iki gruba ayrılmıştır. Zamanın devrî olduğunu kabul eden dinlere göre (Eski Mısır, Aztek, Sumer dinleri ile Hinduizm ve Budizm) zaman, birbirini takip eden devrelerden oluşur ve bu devreler sonsuza kadar sürüp gider. Âlemin fânî olduğunu ve zamanın düz bir hat şeklinde akıp gittiğini kabul eden dinlere göre ise (Zerdüştilik, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm), âlemle beraber içinde yaşanan zaman da sona erer ve yeni bir âlemle birlikte sonsuz zaman başlar. Ancak her iki grup dinin benimsediği bir gerçek var ki bu da insanın içinde yaşadığı devre veya devrelerin "sonlu" olmasıdır. Âhir zaman, zamanın devrî oluşunu kabul eden dinlerde insanın içinde yaşadığı devrenin son dönemini, âlemin ve insanın fânî olduğunu kabul eden dinlerde ise dünya hayatının kıyametten önceki son zamanlarını ifade eder.

Yahudilik'te dünyanın genel ömrü haftanın her günü bin sene kabul edilecek 7000 yıl sayılır. Bununla beraber dünyadaki faal yıl 6000 olup ikiye bin yıllık üç devreye ayrılır. Bunların birincisi karışıklık, ikincisi hikmet ve şeriat, üçüncüsü ise mesih devresidir. Âlemin yenileşmesi yani kıyametin kopma-